

HÖGSKOLAN
DALARNA

Kandidatuppsats

”Äfven jag har en historia!”

**En undersökning av den kulturellt bildade diskursen kring
folkmusik under sekelskiftet 1800-1900**

Författare: Oscar Freund
Handledare: Herbert Jonsson
Examinator: Gunnar Ternhag
Ämne/huvudområde: Ljud- och musikproduktion
Kurskod: Lp2005
Poäng: 15 hp
Examinationsdatum

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden

Abstrakt

I denna uppsats undersöks folkmusikens symbolfunktion för upprätthållandet av 1800-1900-talens kollektiva nationalidentitet. Detta görs genom en analys av den språkliga framställningen av folkmusik inom kulturellt bildade kretsar. Uppsatsen behandlar det skriftliga språket som en reflektion av en skribents värderingar och allmänna världsbild. Genom att analysera den språkliga framställningen av folkmusik med ett teoretiskt underlag att applicera som samhällelig kontext söker uppsatsen att besvara frågeställningar kring värderingen av folkmusik, dess förekomst i vardagen, och dess symboliska funktion inom en avgränsad diskurs. Analysen resulterar i besvarade frågeställningar som stämmer väl in på det teoretiska underlaget som uppsatsen baseras på.

Sökord

Folkmusik, identitet, kulturarv, diskurs, symbolfunktion

Innehållsförteckning

Inledning	1
Avgränsningar	1
Syfte	2
Frågeställning	2
Tidigare forskning	3
Folkmusikens upptecknande	3
Folkmusikens ideologi	3
Kulturarv som begrepp och symbolverk.....	4
Teori.....	7
Identitet och historisk legitimitet	7
Musikreception och tolkningsföreträde	7
Forskningen formas av ideologi	8
Språket reflekterar konventioner	8
Historieanvändning: Objektivisering och stereotypisering	8
Extraherat teoretiskt underlag	10
Metod	11
Diskursanalys	11
Tillvägagångssätt.....	12
Material och urval	12
Forskningsetiska överväganden.....	14
Begrepp inför analys	14
Analys	15
Bygderromantik och nostalgi	15
Nationalism, svenskhet och det folkligt kollektiva	16

Folkmusikens värdegrunder	19
Folkmusikens musikaliska värde.....	20
Folkmusikens akademiska värde	21
Folkmusik och vardag	23
Folkmusik som politisk symbol.....	24
Resultat.....	27
Diskussion	29
Resultatdiskussion	29
Metoddiskussion	29
Vidare forskning.....	30
Reflektioner	30
Käll- och litteraturförteckning	32

Inledning

Den här uppsatsen har sin grund i teoretiska resonemang kring musikens symbolfunktion i politiska sammanhang. I arbetets utformning var jag tidigt intresserad av att bygga en uppfattning kring vilka konkreta funktioner som musiken fyllt och fann då att musik ofta använts som en manifestation av föreställda kulturella eller nationella värderingar. Framförallt upplevda hot mot en nationell identitet har fungerat både som motivation för komposition och som tolkningsram vid musikreception. Ett återkommande tema i nationell identitet är anknytningen av symbolverk till en föreställning av det egna folket som en homogen grupp med en gemensam ”folklig själ”. Mitt intresse har på denna väg specificerats till vad som förefaller vara en ökad användning av folkliga företeelser som ett symboliskt ideal för nationella identiteter i 1800- och 1900-talens politiska retorik. På så sätt har arbetet utformats till en undersökning av framställningen av folkmusik i ”kulturellt seriösa” kretsar i Sverige under 1800-1900-talets sekelskifte.

Avgränsningar

Att avgränsa arbetet till Sverige ger mig möjligheten att undersöka material i sin ursprungliga språkliga version och jag får därigenom en ökad möjlighet till egen källforskning. Sekelskiftet 18-1900 såg en ökad tillgänglighet av musik för kultureliten såväl som allmänheten, vilket ökar mängden potentiellt källmaterial i form av dokumenterad musikreception. Det diskursiva perspektivet på folkmusik förefaller inte vara ett mättat sådant och det bildade samhällsskiktet är i stort sett de som står för det skriftliga källmaterial som finns att ta del av. Den generella kulturella skolningen av den här gruppen bidrar också till en mer ”korrekt” terminologi och ett bättre anpassat språkbruk. Undersökningen behandlar primärt åren 1892-1908. Vid påföljande användning av ordet ”sekelskiftet” så menas således sekelskiftet 1800-1900 och ingenting annat.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att bidra till en utökad förståelse för det breda ämnesområdet svensk folkmusik. Undersökningen behandlar framställningen av svensk folkmusik inom sekelskiftets kulturellt bildade diskurs. Genom att avgränsa undersökningen till ett mindre område är uppsatsen tänkt att bidra med specifik kunskap för att öka förståelsen för ämnesområdet som helhet.

Frågeställningar

För att analysera den kulturellt bildade diskursen formuleras tre övergripande frågeställningar:

- Hur framställdes och värderades folkmusiken inom diskursen?
Ansågs folkmusiken besitta eget musikaliskt värde?
I vilken utsträckning tillskrevs folkmusik ett värde som objekt för forskning?
- Vilka slutsatser kan utifrån diskursen dras kring folkmusikens roll i vardagen?
I vilken utsträckning upplevdes folkmusiken i vardagen?
I vilket musikaliskt format upplevdes folkmusiken i vardagen?
- Vilket värde besatt folkmusiken som politisk symbol?
Hur framställdes folkmusiken i politiska sammanhang?

Frågeställningarna är omfattande och formulerade för att leda undersökningen i relevant riktning utan att på förhand begränsa vad som kan komma att bli analysens fokus. Då uppsatsen präglas av en viss kunskapsavsaknad från skribenten förefaller det som mest konstruktivt att utgå från öppna frågor som inte begränsar undersökningen medan en djupare förståelse för ämnesområdet kan bildas.

Tidigare forskning

Folkmusikens upptecknande

Den moderna forskningen inom den svenska folkmusiken är omfattande och har bedrivits sedan det tidiga 1800-talet. Man sökte då efter det svenska folkets säregenhet och var framförallt intresserad av ballader och folkvisor som ansågs spegla denna. Anna Ivarsdotter-Johnson redogör övergripande för det tidiga upptecknandet av folkmusiken och dess största entusiaster i *Upptäckten av folkmusik*. Efter folkmusikens ”upptäckt” bedrevs forskning främst genom uppteckningen av vistexter som sjöngs på landsbygden. Banbrytande inom upptecknandet av folkvisor var Leonard Fredrik Rääf som tillsammans med andra pionjärer som Afzelius och Geijer var bland de första att uppteckna och publicera även sångernas melodi.¹ Först i den andra generationen av upptecknare började exempelvis vallåtar och lockrop från fäbodarna erkännas som en del av det immateriella kulturarvet, först att uttrycka detta var Richard Dybeck.² Med anledning av att det tidiga uppteckningsarbetet är det största källmaterial som finns att tillgå idag³ har en stor del studier från 1960-talet och framåt bedrivits i meta-perspektiv. Med detta som bakgrund skriver Märta Ramsten i *Folkligt musicerande* om formaliseringen av folkmusiken efter dess upptäckt, dess uppbyggande från sin lokala tradition och nya plats i sekelskiftets samhälle. En kan här följa hur folkmusiken flyttas upp på offentlig scen och färgas av såväl den moderna massproduktionen som konstmusikens estetiska ideal.

Folkmusikens ideologi

Vid studier av folkmusikens tidiga upptecknande och senare inordning i den borgerliga offentligheten blir tidens ideologiska strömmar tydliga. I *Folkmusik – en brygd* beskriver Jan Ling tidens folkmusikaliska utgåvor som kramade genom ”borgerlighetens musikaliskt-ideologiska sildduk”.⁴ Folkmusikens ideologi är enligt Ling ett utbyte av estetiska och sociala normer mellan folkmusikens utövare och dess nedtecknare. Ling beskriver folkmusikens inlivning i den borgerliga offentligheten och illustrerar på denna väg den benämnda musikaliskt-ideologiska sildduken: vid folkmusikens något abrupta placering i tidens

¹ Ivarsdotter-Johnson 1992:55-62

² Johnson, A. 1980. Från <http://old.visarkiv.se/online/folkmusikboken/johnson.htm>

³ Ternhag, G. 1980. Från <http://old.visarkiv.se/online/folkmusikboken/ternhag.htm>

⁴ Ling 1979:16

musikkulturella offentlighet behövde de ”inordnas efter gällande musikaliska och moraliska notsystem”⁵. Detta innebar att utgåvorna av folkmusik de facto bestod av de texter som inte väckte anstöt samt de melodier som passade in i musikkulturens ideal och normsystem, snarare än det objektivt representativa för landsbygdens traditionella musikuttryck. Folkmusikaliska och borgerliga normer bör dock inte ses som nödvändigtvis antagonistiska, framförallt innan förutsättningarna för massproducerade kulturobjekt. Mot sekelskiftet gör sig dock ”samlarnas antikvariska purism”⁶ påmind i den nationellt ideologiska folkbildningsverksamheten. Det var den *äkta* folkkulturen som skulle undervisas till såväl allmänheten som folkmusiker själva. Detta tog sig, precis som vid det tidiga uppteckningsarbetet, uttryck i att bevarandet av kulturkomponenter (både materiella och immateriella) som ansågs vara i linje med den föreställda *korrekta* folkkulturen främjades medan andra bortsågs från. Bruket av vissa materiella objekt som dragspel och munspel skulle bekämpas medan nyckelharpan och fiolen uppmuntras. Samma sak gällde för immateriella kulturkomponenter som spelsätt och stilar – polskor uppmuntrades i kontrast till ”modernare” stilar.⁷

Kulturarv som begrepp och symbolverk

Folkmusik behandlas i den här uppsatsen som ett immateriellt kulturarv vilket således blir ett centralt begrepp framöver. En tydlig definition av begreppet och forskningsläget kring det ämnas därför redogöras för. Forskningen kring kulturarv förefaller i dagsläget vara sparsam, gällande kulturvetenskaplig forskning skriver Stefan Bohman i *Museer och kulturarv* att ”Teorierna måste utvecklas, hypoteserna prövas och empirin nagelfaras”.⁸ Bohman har dock presenterat tre övergripande betydelser för begreppet kulturarv.

- Kulturarvet är de lämningar vi ser som ett positivt arv (som vi uppskattar), vilka därför ska prioriteras i bevarandet och användandet.
- Kulturarvet är våra mest symbolbärande lämningar (oavsett om vi uppskattar dem eller inte), vilka därför ska prioriteras i bevarandet.
- Kulturarvet är i grund och botten allt vi ärvt.⁹

⁵ Ling 1979:13

⁶ Ivarsdotter-Johnson & Ramsten 1992:242

⁷ Ling 1979:18

⁸ Bohman & Palmqvist (red) 2003

⁹ Bohman: 1997:40, citerad av Björkholm 2011:65

I avhandlingen *Immateriellt kulturarv som begrepp och process* svarar Johanna Björkholm mot dessa huvudbetydelser och anger ”Kulturarvet är våra mest symbolbärande lämningar” (”det analytiska kulturarvet” enl. Bohman) som mest användbar vid analysen av kulturarvsföreteelser. Även Bohman anger denna definition som mest relevant. Uppsatsen kommer således utgå från denna definition vid bruket av begreppet kulturarv. För att ytterligare förtydliga denna definition utgår den från att kulturarv kan bestå i såväl materiella objekt som immateriella – de två är svåra att skilja på, ”materiella kulturkomponenter har nämligen även immateriella aspekter, såsom värdeladdningar och symbolvärden.”¹⁰

Som symbolverk lånar sig immateriella kulturarv väl, musik tillskrivs oerhört varierande symbolinnehåll, både historiskt och i vår egen tid. I *Musiken i politiken* redogör Bohman för det immateriella kulturarvets roll som politiskt symbolverk, samt hur detta påverkar framställningen och receptionen av musik. Ett omskrivet exempel är kompositören Jean Sibelius och den finska frihetskampen under sekelskiftet. Sibelius hade under 1890-talet vävt samman nationell identitet med sina kompositioner genom bruket av det finska eposet *Kalevala*. När han sedan uppförde kompositionerna *Aternas sång* och *Finlandia* togs verken genast emot som symboler för den finska frihetskampen. Finland hade under nära 100 år stått under tsardömet Ryssland med en varierande grad autonomi och det rådande politiska klimatet skapade ett behov av nationella symbolverk.¹¹

Det immateriella kulturarvets symbolvärde illustreras kanske som tydligast vid anammandet av nationalsånger. I studien ”*O, ädle svensk*”: *Biskop Thomas frihetsvisa i musik och politik* undersöker Henrik Karlsson användningen av *Frihetsvisan* (~1439) i politik och redogör bl.a. för dess roll som konkurrent för platsen som svensk nationalsång. Karlsson illustrerar sekelskiftets ideologiskt färgade syn på kulturarv och vikten av en sorts förebildlig historieanvändning vid formandet av kollektiva identiteter tydliggörs.

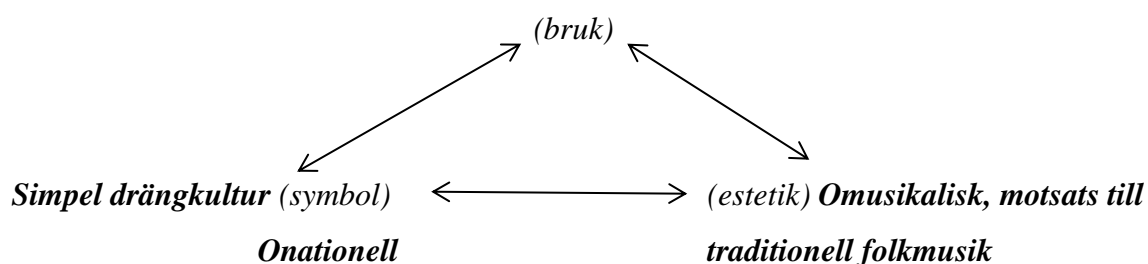
Även materiella objekt tillskrivs symbolisk betydelse på samma sätt – nationella flaggor är ett tydligt exempel. Bohman redovisar detta både i *Musiken i politiken* och i artikeln *Vad kan dragspel säga oss? Om kulturanalys av musik och musikinstrument*. I den senare analyseras dragspelets framställning i varierande tidsepoker med hjälp av tre analytiska aspekter: bruk,

¹⁰ Björkholm 2011:51

¹¹ Bohman 2003:93-102

symbolinnehåll och estetik. Dessa tre aspekter presenteras som sammankopplade. Ett exempel: Under det tidiga 1900-talet användes dragspelet till stor del av drängar och torpare som festmusik på landsbygden. Dragspelet ansågs vara ett simpelt och fördummande instrument av kultureliten och ett ”musikaliskt fattigdomsbevis”¹². Dragspelet ansågs konkurrera ut de högt värderade fiollåtarna och andra *äkta* folkmusikaliska företeelser. Bohman skriver: ”Drängarnas musik sågs därför inte bara som en kulturfara i allmänhet, utan också som ett nationellt hot.”¹³ Bohman använder sina tre analytiska aspekter i en pedagogisk modell för att illustrera:¹⁴

Hemma-, underhållnings- och dansinstrument bland drängar, torpare och arbetare

Här illustreras hur bruket, symbolinnehållet och estetiken hör ihop och är beroende av varandra. Bohman skriver: ”Detta ideologiskt betingade symbolinnehåll fick en mycket tydlig estetisk efterföljd inom den mer etablerade kultureliten. Ett så belastat instrument låter per definition fult!”¹⁵

¹² Bohman 2007:170

¹³ a.a.

¹⁴ Återskapad modell från Bohman 2007:173

¹⁵ Bohman 2007:171

Teori

Utgångspunkten för uppsatsen är symbolvärdet av immateriellt kulturarv och hur detta tar sig uttryck i sekelskiftets diskurs kring folkmusik. Kulturarv innehar ett stort symboliskt värde och det människan anser vara värt att bevara säger väldigt mycket om tiden och platsen som människan lever i. Ett kulturarv kan med andra ord vara i stort sett vad som helst, så länge det anses vara tillräckligt symbolbärande.

Identitet och historisk legitimitet

Kulturarv spelar en viktig roll vid formandet av kollektiva identiteter, ofta tillämpas en sorts förebildlig historieanvändning som anknyter symboliska kulturarv till ett värdigt historiskt ursprung. Karlsson redovisar för hur tidens tolkning av *Frihetsvisan* placerat den inom en i stort sett konstruerad och mytomspunnen nationell tradition. Den vetenskapliga sanningshalten av de historiska myter som anknyts till Frihetsvisans uppkomst och dess föreställda reflektion av det svenska idealet var inte av betydelse: ”I stället har myterna skapats och upprätthållits av nutida politiska ideologier, som samtliga har nationalismen som förutsättning.”¹⁶ Många Europeiska nationer hade ett behov av nationell upprättelse efter Napoleonkrigen (1803-1815) och föreställningen av det folkliga som ett ärofyllt förflutet fick ett brett stöd.¹⁷ Frihetsvisan ansågs ha den historiska förankring som eftersöktes och då spelade det egentligen ingen större roll hur korrekt det påståendet var. Tolkningen, eller receptionen, har visat sig vara av större vikt än verkligheten.

Musikreception och tolkningsföreträde

Stefan Bohman tar i *Musiken i politiken* del av ursprungsdokument och illustrerar bl.a. hur en kompositörs intention med ett musikaliskt verk och allmänhetens reception av det inte nödvändigtvis stämmer överrens med varandra. Då ett verk tillskrivs en viss betydelse kan symbolvärdet i sig bli starkare än det uttryck som kompositören själv formulerat. Detta förstärks framförallt över tid vid förfallet av samtida tolkningsramar och referenspunkter. Kontemporära tolkningar och associationer blir då normen och verk kan tillskrivas subjektiva betydelser av olika personer och grupper som anser sig besitta tolkningsföreträde. Bohman talar om tolkningsföreträde i *Museer och kulturarv* och redogör för hur olika ideologiska

¹⁶ Karlsson 1988:243

¹⁷ Ivarsdotter-Johnson 1992:53

grupper ger uttryck för sina särintressen vid bedömningen av vad som anses vara kulturarv och värdiga symboler för kulturen.¹⁸

Forskningen formas av ideologi

Björkholm visar hur tidens politiska och kulturella föreställningar gjort sig påminnda i vad som bevarats av forskare vid uppteckningen av folkmusik – valet av vad som bevarats är i sig en reflektion av tidens normer och värderingar.¹⁹ Det som ansetts vara korrekt folkmusik är det som bevarats, en subjektiv uppfattning hos en grupp med tolkningsföreträde har blivit allmängiltig. Det här belyser en viktig aspekt av folkmusikalisk forskning: Det finns många parter som genom bl.a. uppteckning, musicerande och reception, påverkar utformningen av vad som anses vara ”korrekt”. Till och med genom att tala om folkmusik gör man ett (medvetet eller omedvetet) val kring vad som blir benämnt som folkmusik.

Språket reflekterar konventioner

I artikeln *Folkmusik och etnicitet* resonerar Gunnar Ternhag kring den definierande och begränsande naturen av ordet folkmusik. Ternhag uttrycker det som tydligast själv: ”Det som från början var ett försök att kategorisera musik utan egentligt sammanhang har med åren blivit ett begrepp som i sig skapar sammanhang.”²⁰ Ordet folkmusik i sig bekräftar och förstärker de konventioner och strukturer som gett upphov till den stereotypiserade musiken som ordet hänvisar till. Språkbruket kring folkmusik är en reflektion av de normer och värderingar som tillskrivits den.

Historieanvändning, objektifiering och stereotypisering

Då vanor och värderingar förefaller vara allmängiltiga inom en grupp människor brukar även synen på dem inom gruppen bli av normaliserande karaktär. Det som inom gruppen ses som konventionellt och ” normalt ” ses då även som det objektivt normala. Bohman förklarar hur etnocentriska objektifierande processer av våra egna intersubjektiva föreställningar ges legitimitet och ” naturlighet ” genom anknytning till ett historiskt arv.²¹ Jämför med Karlssons avhandling där en föreställd nationell identitet (objektifierade vanor och värderingar) på

¹⁸ Bohman (red) 2003

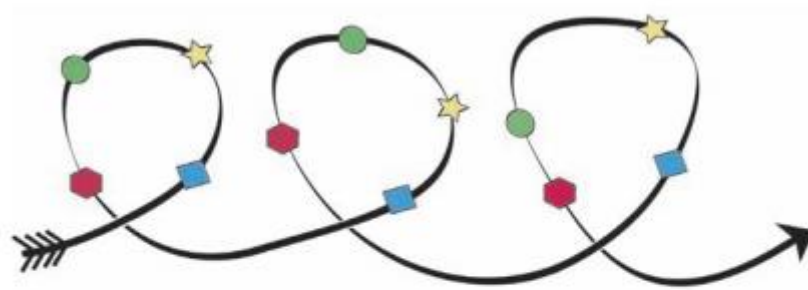
¹⁹ Björkholm 2005:71-81

²⁰ Ternhag 2005: 15-21

²¹ Bohman (red) 2003

samma sätt ges tyngd genom användningen av historia (om än konstruerad sådan). Bohman talar även om hur objektifiering hör ihop med en stereotypiserande process som framställer företeelser och egenskaper som anses tillhöra den egna (eller andra) gruppen som allmängiltiga och i ett karikerat ljus. Objektifiering och stereotypisering resulterar (medvetet eller omedvetet) ofta i en etnocentriskt världsbild som kategoriserar och identifierar människor som tillhörande eller avvikande i relation till den föreställda normer.

Björkholms avhandling *Kulturarv som begrepp och process* illustrerar många av dessa fenomen och deras vikt i processer som tilldelar objekt kulturarvsstatus med hjälp av följande modell:²²

Urvalsfas (definiering, identifiering, övertagande, fokusering) *skevhets* ■
 Värdeutskrivningsfas (kodning, tematisering, symbolisering, stereotypisering) ★
 Avgränsningsfas (kontextbyte, isolering) *kanonisering – variantbildning* ●
 Objektiveringsfas (institutionalisering, bevarande, vetenskapliggörande) ◆

Modellen kan som illustrerande exempel appliceras på den tidiga uppteckningen av folkmusiken. I det första varvet i processen har folkmusiken definierats, tillskrivits stereotypiska värden, lyfts ur sitt ursprungliga sammanhang, och sedan bevarats som ett objektivet kulturarv. Dessa objektiva värderingar blir sedan ett avstamp vid påföljande omdefinieringar i modellens metaforiska andra och tredje ”öglan”. Rådande konventioner påverkar alltså, precis som vid språkbruk, påföljande tolkningar. Föreliggande undersökning behandlar inte primärt processen som gjort folkmusiken till ett kulturarv men begreppet är såpass centralt att känna till processen innebär nya perspektiv att tolka undersökningens resultat med.

²² Hämtad från Björkholm 2011:144

http://bibbild.abo.fi/ediss/2011/bjorkholm_johanna.pdf

Extraherat teoretiskt underlag

Med sekelskiftets fokus på nationell identitetssamhörighet blir folkmusiken ett immateriellt kulturarv med ett stort symbolvärde för den egna genuina traditionen. Folkmusiken tillskrivs därav stereotypiska egenskaper som anses representativt för det nationella. Dessa värdetillskrivningar blir en normaliserad och institutionaliserad bedömningsgrund som formar vidare reception av folkmusik utefter nu vedertagna förhållningssätt. Språkbruket cementerar detta – orden som används för att tala om folkmusik påverkas av, och påverkar, vilka egenskaper den anses ha.

Metod

Jag utgår från en kvalitativ modell snarare än en kvantitativ då mitt arbete behandlar människors tankesätt och tolkningsramar snarare än statistiska resultat. Kvalitativa analysmetoder har dock kritiserats för att bl.a. inneha en bristande transparens och i alltför stor grad motiveras av subjektivitet.²³ Detta är relevant kritik för uppsatsen då jag själv väljer ut det material som jag kommer använda – subjektiviteten skulle kunna bli en problematisk faktor. Det är av stor vikt att jag i urvalet av material reflekterar över min egen subjektivitet och presenterar de mest representativa åsiktsyttringarna.

Diskursanalys

För att analysera den insamlade datan används en diskursanalytiskt inspirerad metod. Diskursanalys är en samling metoder som utgår från att vi genom vårt språkbruk formar verkligheten genom att tolka och beskriva den. En diskurs hänvisar till en språklig tolkning av en sociala verklighet, Boolsen skriver: ”Språket kan inte vara ett enkelt och neutralt sätt att reflektera över och beskriva världen på, eftersom språket konstruerar ett socialt liv som är subjektivt.”²⁴ Då skribenter av det material undersökningen behandlar har uttryckt sin verklighet i språk, har de i ett diskursteoretiskt perspektiv också tolkat sin verklighet. Med inspiration från dessa metoder är analysen av en arkiverad tidningsartikel således inte ett sätt för uppsatsen att redogöra för vad som objektivt har hänt. Det är snarare ett sätt att *dekonstruera* den *tolkning* som skribenten i fråga har av vad som har hänt. Diskursen i sig ska analyseras, inte den vetenskapliga sanningshalten i det som sagts eller skrivits.^{25 26} Dekonstruktion syftar i uppsatsens kontext på ett försök att plocka isär beståndsdelarna av en diskurs. Framförallt identifikationen av framstående samhällliga och sociala faktorer som påverkar den språkliga framställningen av folkmusik. Till hjälp att identifiera och förklara sådana beståndsdelar används uppsatsens teoretiska grund.

²³ Boolsen 2007:52 Kärnekull, övers.

²⁴ Boolsen 2007:171. Kärnekull, övers.

²⁵ Hallgren & Johansson 2007

²⁶ Boolsen 2007:169-187. Kärnekull, övers.

Tillvägagångssätt

Rent praktiskt utgår uppsatsens metod från en diskursanalytisk modell presenterad av Boréus.²⁷ Undersökningens tillvägagångssätt avviker delvis från den här modellen då den inte ämnar utföra en ren språkanalys utan sätter relativt stort fokus på att applicera det teoretiska underlaget på den analyserade diskursen. Ett antal övergripande frågeställningar med tillhörande forskningsfrågor har formulerats med utgångspunkten att de måste beröra talade eller skrivna praktiker och måste kunna besvaras med hjälp av textanalys. Dessa har formulerats i samband med avgränsningen av den diskurs som analyseras. Analysen av det insamlade materialet söker att med en begreppslig bas undersöka hur människor och företeelser kategoriseras inom diskursen, samt framställningen och förhållningssättet till dessa. Ett nyckelmoment i diskursanalys är placeringen av texternas innehåll i ett samhälleligt sammanhang. Med inspiration från detta centrala moment används uppsatsens teoretiska underlag för att förklara exempelvis sociala konventioner, mänskliga benägenheter och skribenternas världsbild, som alla påverkar praktiker inom diskursen. Med dessa angreppssätt bör de formulerade forskningsfrågorna kunna besvaras både vad gäller språkpraktiker samt förklaras med relevant kontext.

Material och urval

För det insamlingsarbete som föregår den faktiska textanalysen är utgångspunkten vardagliga texter. Texter är ett centralt kommunikationsmedel i det moderna samhället. Vardagliga texter syftar på de texter som den generella individen exponeras för, medvetet eller omedvetet, i vardagen.²⁸ Tidningsartiklar, reklamannonser och flygblad är exempel på textbaserad information som de flesta utsätts för i vardagen. Genom att använda texter som behandlar vardag och samhälle kan en övergripande och intimare uppfattning kring tiden och dess människor uppnås. Boréus understryker att det krävs relevanta forsknings- och analysfrågor i kombination med en åtminstone grundläggande kunskapsbas kring den samhälliga kontexten för att kunna tolka datan.²⁹ Det teoretiska underlaget, i kombination med inläsning på området, ger en god grund för att analysera materialet. Vardagliga texter består i den här uppsatsen primärt av två stycken kulturtidskrifter:

²⁷ Boréus 2010: 136-164. Ahrne & Svensson (red)

²⁸ a.a. 131

²⁹ a.a. 131-149.

Svensk Musiktidning (1880 – 1913) var en regelbundet utkommande tidskrift med fokus på musik. Tidningen förutsatte musikalisk kännedom och ett aktivt-, eller åtminstone ett intresse för, musikliv bland sina läsare. Som del av Musik- och teaterbibliotekets omfattande publikationer av musikhistoriska raritetsobjekt har *Svensk musiktidning* digitaliserats och finns att ta del av på <http://musikverket.se/musikochteaterbiblioteket/rariteter/svensk-musiktidning/>.

Ord och bild (1892 –) (numera *Ord&Bild*) behandlade (behandlar?) en större bredd av kulturella uttryck förutom musik, såsom konst, litteratur och filosofi. Med sin övergripande ämnesbehandling och populärt nationella fokus blev tidskriften ett stort inslag i tidens kulturella värld. *Ord och bild* förutsatte musikalisk kunskap och kulturell skolning bland sina läsare. *Ord och bild* finns att tillgå via bl.a. Konstbibliotekets arkiv.

Båda dessa tidskrifter har fyllt en påtaglig roll i den kulturella vardagen och jag anser att de ger ett gott informationsunderlag att utgå från vid analysen av den generella diskursen kring folkmusik i kulturtidskrifter. De primära årgångarna som undersökts är mellan åren 1892 – 1908. Den första årgången av *Ord och bild* var 1892, även samma år som den förste spelmannen uppträdde på Skansen. 1908 grundades folkmusikkommissionen som kom att i stort sett stå för den största publikationen av svensk folkmusik, *Svenska låtar* (1922-1940). Jan Ling anger bl.a. dessa årtal som representativa för den samhälliga formaliseringen av folkmusik.³⁰ Dessa årtal har därav blivit avgränsningen för insamlingen av material. Vid enstaka tillfälle förekommer utdrag från tidigare årgångar, det tidigaste 1886. Detta förekommer endast vid tillfälle att ett specifikt utdrag tydligare illustrerar en diskursiv praktik än andra exempel inom uppsatsens primära tidsrymd. Uppsatsens teoretiska underlag, i kombination med de formulerade frågeställningarna och karaktären av det insamlade materialet, har fått bilda ett antal kategorier som resultatet presenteras i.

³⁰ Ling, J. 1980. *Om folkmusikens historia och ideal*, från <http://old.visarkiv.se/online/folkmusikboken/ling.htm>

Forskningsetiska överväganden

Forskningsetik är naturligtvis en viktig aspekt av all sorts forskning. För att säkerställa uppsatsens etiska riktighet har vetenskapsrådets codex³¹ konsulterats. Uppsatsen berör inte ämnesområden med tydlig forskningsetisk problematik men en medvetenhet om detta bör ändå upprätthållas. Det som främst bör säkerställas är en god sed vid citeringen av källor. Det är givetvis av oerhörd vikt att inte felcitera en källa och presentera åsikter som inte är representativa för skribenten. I den begränsade utsträckning som uppsatsen citerar andra skribenters citat bör också en medvetenhet om dessas potential för att missförstå citatet bibehållas.

Begrepp inför analys

Reception – Hur ett musikaliskt verk tas emot av en publik. Hur tolkar publiken kompositörens intentioner och vad för betydelse tillskrivs verket?

Tolkningsföreträde – Rätten till förtur vid tolkningen av (i uppsatsens kontext) musikaliska verk och andra kulturella uttryck.

Konstmusik – I uppsatsens kontext syftar konstmusik på vad vi vanligen kallar klassisk musik. I stort sett vad som ansetts vara kulturellt och musikteoretiskt skolade musikytringar.

Folkmusik – Folkmusik avgränsas till att innefatta folkmusik med svenskt ursprung.

Subjektpositionering – En subjektposition är det handlingsutrymme som genom diskursiv praktik ges en person eller en grupp. Handlingsutrymmet ges genom förväntningar på subjektet.

³¹ <http://codex.vr.se/index.shtml>

Analys

En mängd utdrag ur kulturtidskrifterna *Ord och bild* samt *Svensk musiktidning* har samlats in genom att med hjälp av forskningsfrågorna undersöka materialet primärt inom tidsintervallet 1892 – 1908. De åsikter och synsätt som återkommer i materialet illustreras med de utdrag som tydligast formulerar dessa. De presenterade uttalandena bedöms som representativa för den avgränsade diskursen. Vid såväl insamlingsarbetet som föreliggande analys av det insamlade materialet är det viktigt att formulera en förståelse för tidens konventionella värdegrunder och tolkningsramar – de två första avsnitten av kapitlet ämnar göra just detta. Utdrag används för att illustrera kontexten.

Bygderomantik och nostalgi

Många av folkmusikens idealister under sekelskiftet kom att ställa sig mot industrisamhället och massproducerad kultur. Dessa blickade nostalgiskt tillbaka till bondesamhället och dess traditionella musikytringar.³² Detta speglas i mängden natur- och landsbygdsromantiska inslag i det undersökta materialet och har resulterat i den första kategorin av samhällelig kontext. Det moderna och industrialiserade samhället placeras ofta med den romantiserade naturen som motpol.

*Endast där hade den framskridande civilisationens stråkvägar lämnat den forna hjältestammens traditioner rena och oförfalskade i skygd av öfversådliga skogar, fortlevande på folkets läppar (...)*³³

Per Spicax skriver här om Elias Lönnrots upptecknande av *Kalevala* och dennes vistelse bland Kareliens isolerade befolkning. De nostalgiska inslagen förekommer dock inte endast långt utanför civilisationens ”framskridande”, utan även mitt i storstaden. Gustaf af Geijerstam skriver: i sin artikel *Hur tankarna komma och gå - Intryck från Skansen*:

Ty som en dröm verkade på mig denna utställning af gammalt svenskt lif, som en stor folklig dikt (...) och ur skymningen hviska först sakta, sedan klarare toner

³² Ling 1997:18

³³ Spicax, P. 1892. *Kalevala och den finska konsten. Till Axel Galléns triptykon ur Aino-myten. Ord och bild, årg 1. S. 295-298*

af en gammal melodi, som fyller sinnet med underlig vildmarksmystik »det är så mörkt långt, långt bort i skogen.»³⁴

Geijerstam beskriver de intryck han fått efter en promenad på det nyöppnade Skansen och de associationer han får till det gamla bondesamhället. ”Folkets” relation till naturen presenteras i följande utdrag som något eftersträvansvärt:

I folkdiktningens värld äger hela naturen ett medvetet lif. En gång (...) ett med folkens modersmål (...) men af de fragment, som ännu finnas bland folket, kan man få en aning om den slumrande skattens rikedom och fägring.³⁵

Wigström talar här om naturens roll i folktron och dess bortglömda värde som konstnärligt grepp. Ordval som ”vildmarksmystik” ger texterna en drömsk känsla och ett nostalgiskt tillbakablickande till föreställda ”slumrande skatter” och ”forna hjältestammar” bland den orörda landsbygden. Texterna målar upp en bild av det svenska ursprunget och ”svenskheten” som ett enkelt, ärligt och framförallt naturnära ideal.

Nationalism, svenskhet och det folkligt kollektiva

Nationalromantisk retorik var en påtaglig faktor i tidens nationella identitetsbygge och påverkade givetvis den undersökta diskursen. Upprätthållandet av nationella identiteter blir i regel viktigare i politiska orostider och känslan av svenskhet kan då behöva ”näring från det folkmusikaliska arvet”.³⁶ Detta stämmer väl in på tidsepoken för den analyserade diskursen – politiska slitningar inom unionen med Norge började bli påtagliga under 1890-talet och bidrog till att nationalromantisk ideologi fick större utrymme, både i samhället som stort och i den kulturella vardagen.³⁷ Plötsligt blev det specifikt svenska av stor vikt och genom att ”rädda” en ”utdöende” musiktradition kunde även den nationella säregenheten räddas. Precis samma sak inträffade samtidigt i Norge under unionskrisen.³⁸ Den idealiserade bilden av svenskheten och den objektifierade synen på de svenska karaktärsdragen som homogena inom befolkningen är återkommande i det undersökta materialet. Hellen Lindgren skriver:

³⁴ Geijerstam, G. 1892. Hur tankarna komma och gå – intryck från Skansen. *Ord och bild*, årg 1. S. 18-27

³⁵ Wigström, Eva (Ave). 1896. Växtlifvet i folkets tro och diktning. *Ord och bild*, årg 5. S. 12-19

³⁶ Ling 1979:11

³⁷ Karlsson 1988:45

³⁸ Ivarsdotter-Johnson & Ramsten 1992:242

*Hvilken svenskhet i både fel och förtjänster ligger ej häri! (...) Den patriarkaliska lifslusten, den arkadiska naturglädjen (...)*³⁹

Texten i sin helhet handlar om Bellman och Braun och beskriver hur dessa reflekterar det svenska lynnet och de uppfattade allmängiltiga karaktärsdragen. Lindgren söker sig till vad som anses vara det ursprungligt folkliga, det svenska:

*(...) i hvilken nära förbund står ej allt detta med våra innersta lifsrötter såsom ett folk.*⁴⁰

Det finns en förväntan om gemensamma värderingar delade av skribenten och läsaren i Lindgrens text. Att tala om det svenska folket som en kategori av objektiv enhetlighet med stereotypiska egenskaper är inte bara återkommande utan förefaller vara en koventionell praktik i diskursen. Då den här diskursiva kategorin relateras till andra dokumenterade kategoriserande praktiker blir de etnocentriska tolkningsramarna för diskursen tydliga.

*Hæffner satte våra folkmelodier i 4-stämmig kör och gjorde dem oigenkännliga; (...) Snart borttvättade den svenska sånggudinnan det utländska sminket som vanpryde dess kinder. Hon blef frisk och naturlig och sjöng toner ur egen barm, som var rik och varm.*⁴¹

Utestängningen av det utländska från att ens ta del av den musikalisk diskursen genomförs här genom att beskriva det som avvikande från det naturliga och därav illegitimt. Skribenten talar om hur det naturliga, den egna barmen – alltså den egna ”själen” – speglar det svenska. Se samma sorts argumentation i Nybloms text om nationella konstnärer:

*(...) äro konstnärer, som icke dikta på andra hand och med lånta medel, utan som sätta hela sin egen individualitet in i sin konst, och då denna individualitet är svensk, följer däraf, att deras konst också blir svensk.*⁴²

Här talas det dock snarare om en konstnärs individuella talang att kanalisera sitt folks nationella tonspråk, till skillnad från folkmusiken, som tillskrivs en förmåga att *per definition* spegla det kollektiva känslolivet av en bestämd grupp människor. Wilhelm Peterson-Berger uttrycker det här synsättet som tydligast några år senare:

³⁹ Lindgren, H. 1892. Bellman och Braun. Ett drag ur svenska humorns historia. *Ord och bild*, årg 1. S. 193-199

⁴⁰ a.a.

⁴¹ Svensk Musiktidning. (1901, 2 januari). Otto Lindblad. *Svensk Musiktidning*, årg 21. S. 1-3

⁴² Nyblom, H. 1902. Den nationela konsten. *Ord och bild*, årg 11. 117-119.

Att vara tondiktare af någon betydelse för det folk, den kultur man tillhör, är alltså detsamma som att kunna skapa äkta folkmusik såsom uttryck för mångas känsloliv(...)⁴³

Det är inte nödvändigtvis individualitet och kollektivism i sig som ges diskursivt utrymme som motpoler utan snarare de föreställda musikaliska egenskaperna av olika kategoriserade subjektspositioner. Den här musikaliska karaktären hänvisas i det undersökta materialet oftast till som ”folkton”. Begreppet folkton förekommer till stor del kring konstmusik:

En förklaring torde man finna i den nordiska folkton, som genomsyrar all Griegs musik och naturligtvis måste tilltala nordiska sinnen.⁴⁴

Kanske ännu mer intressant är hur etnicitet verkar användas som ett regelrätt adjektiv.

(...)då vi ju hvarken ega en fransk, tysk eller italiensk röstbildning, utan en svensk, hvilken stundom betecknats såsom »naturesång», men dock liksom folkvisan sammanhänger med vårt folklynne (...)⁴⁵

Med synen på folktonen som sammanhängande med den stereotypa svenska nationaliteten blir även folkmusiken stereotypisk. Björkholms modell visar hur det ideologiska avstampet i kulturarvsprocessens bildliga ”första varv” formar tillskrivningarna av egenskaper till kulturarvsobjektet under dess påföljande värdetillskrivningsfas. Folkmusikens spegling av det nationella tonspråket blir över tid en given och naturlig del av dess egenskaper. Detta resulterar i att det finns ett objektivt korrekt sätt att utföra folkmusik och många inkorrekta sätt. Således framträder begrepp i diskursen som representerar önskvärda kvalitéer som bör uppfyllas för att ett objekt ska kunna anses vara folkmusik.

⁴³ Peterson-Berger 1911:43, refererad i Ternhag 2006:144, Engström m.fl. (red).

⁴⁴ ”A.L.” (1892, 1 februari). Edvard Grieg. *Svensk Musiktidning*, årg 12. S. 17-19

⁴⁵ Svensk Musiktidning. (1886, 1 april) Tillämnad svensk operasejour i London. *Svensk Musiktidning*, årg 6. S. 55

Folkmusikens värdegrunder

Vad anses då vara det korrekta sättet att framföra folkmusik? Ett specifikt exempel:

*Beträffande harmoniseringen synes den oss här och der något sökt, hvilket allra minst lämpar sig till den enkla folkvisan.*⁴⁶

Enkelhet är ett nyckelbegrepp i diskursen. Det förekommer en återkommande vilja bland skribenter att ta avstånd från det svåra och ett idealiserande av det enkla. Den här bedömningsgrunden verkar dock inte appliceras vid recensioner av konstmusik. Det är tydligt att folkmusik inte bedöms efter samma sorts estetiska eller konstnärliga standard som den kulturellt seriösa konstmusiken. Med det konstnärliga följer en avsikt att skapa vilket förefaller vara antitesen till bilden av folkmusik. Knut Stjerna kritiserar i sin artikel *Vår folksång* det samtida försöket att komponera en ny folk- (national)sång. Han är framförallt tydlig med värdet av det autentiska för att spegla det folkliga.

*Den kommer för eftervärlden att bli icke ett ursprungligt och uttryck af ett folks eller en människas känslvärld, utan ett kommité-arbete, skapadt på beställning och i en bestämd, medveten afsikt.*⁴⁷

Då en medvetet försöker uttrycka det folkliga har uttrycket redan misslyckats. Folkmusiken bygger i sig på ett naturligt, osökt och oforcerat musicerande.

*Det finns inga konstgrepp i dessa verser. Känslorna äro enkla och enkelt uttryckta, och de verka af samma skäl som många af våra folkvisor lika friskt och osökt, som då de nedskrefvos.*⁴⁸

Folkmusiken står för något äkta och opretentiöst som konstmusiken inte innehar.

*Och att blifva folklig och sann, det är dock konstens bästa mål ; alltför länge har den varit aristokratisk.*⁴⁹

Ord som ”frisk”, ”osökt”, ”sann” och ”ursprunglig” är begrepp som återkommande används för att beskriva och värdera folkmusiken, samt då den jämförs med konstmusik.

⁴⁶ Svensk Musiktidning. (1892, 1 november). Musikpressen. *Svensk musiktidning*, årg 12. S. 133-134

⁴⁷ Stjerna, K. (1900). *Vår Folksång*. *Ord och bild*, årg 9. S. 177-179

⁴⁸ a.a.

⁴⁹ ”A.L.” (1892, 1 februari). Edvard Grieg. *Svensk Musiktidning*, årg 12. S. 17-19

Folkmusikens musikaliska värde

Folkmusiken beskrivs alltså med ord som sällan appliceras på konstmusiken, som snarare beskrivs i konkretare och teoretiska ordalag. Folkmusiken verkar aldrig beskrivas i direkt negativt laddade ord. Den uppskattas alltså onekligen men dess framförande ges inte samma utrymme, prestige eller kulturell legitimitet som konstmusiken.

Vi litar på vårt naturliga, för väl-ljud mottagliga öra, men det leder oss så föga, då det gäller de högre konstområdena och till dessa hör ju instrumentalmusiken, hvars förnämsta organ är – violinen.⁵⁰

Det ”autentiska” och ”naturliga” i folkmusiken är viktigt av samma anledning som att den inte bedöms utifrån samma kriterier som konstmusiken – folkmusiken anses inte vara ett konstgrepp. Den ses som en kontrast till konstmusiken på samma sätt som landsbyggsromantiken ses som en kontrast till det industrialiserade samhället – känslöstyr och naturlig kontra musikteoretisk och civiliserad. Kanske viktigast av allt och anledningen till att ”citerad” folkmusik har så negativa konnotationer inom diskursen: Folkmusiken är en reflektion av de objektifierade vanor och värdegrunder som föreställs vara den nationella identiteten, den är inte en reflektion av en individuell kompositionstalang. Vad som dock ges beröm är användandet av ”folktonen” i konstmusikaliska kompositioner. Peterson-Berger talar till och med om ett samhälleligt ansvar för tonsättare att skapa musik med en inre samhörighet med folkmusiken.⁵¹ Att direkt härma, eller ”citera” folkmusikens drag är inte önskvärt, snarare att uttrycka essensen av en ”folkliga själ” i sin musik.

(...)huru mycket den både i karakter och enskilda vändningar har släktskap med våra folkvisor, och detta utan att likväl vara en sådan direkt härmning af dem, som det nu för tiden blifvit lika modernt som beqvämt att framkläcka.⁵²

Folktonen verkar dock aldrig riktigt definieras i tidskrifterna mer än i abstrakta termer trots det livliga bifall lyckade speglingar av den får.

Och under det hela går liksom en underström af något svenskt nationelt, af dold folkton.⁵³

Folkmusiken anses vara en musikaliskt värdefull inspirationskälla, ett naturligt och eftersträvansvärt ideal att förena med den mer bildade instrumentala kompositionsformen.

⁵⁰ ”E.G.” (1892). Vilhelmina Norman-Neruda. *Ord och bild, årg 1*. S. 47-48

⁵¹ Ternhag 2006:143-144, Engström, Eriksson, Hedwall, Karlsson (red)

⁵² ”A.L.” (1899, 2 januari). Adolf Fredrik Lindblad. *Svensk Musiktidning, årg 19*. S. 1-3

⁵³ Josephson, M. (1900). Från operan och konsertsalarne. *Ord och bild, årg 9*. S. 114-120

*Men på samma gång böra dessa samlingar i framtiden blifva en källa för våra tondiktare att ösa ur.*⁵⁴

Folkmusikens akademiska värde

Folkliga företeelser var traditionellt sett en akademisk kuriositet för den svenska aristokratin. Ling beskriver en relativt konfrontationslös samexistens mellan böndernas och borgerskapets musikkulturer fram till 1800-talets första hälft.⁵⁵ Det akademiska, och framförallt antikvariska, synsättet verkar ha överlevt inom sekelskiftets kulturella diskurs. Tillräckligt intresse förekom i kulturtidskriften *Svensk Musiktidning* för att citera en uppsats ur *Jämtlands Tidning* rörande upptecknandet av den jämtländska folkmusiken av stadsnotarie Nils Andersson.

*Med upptecknandet af dessa melodier vill man åt eftervärlden rädda denna folkets själfkaraktäristik (...) Man skall aldrig fullt förstå gångna dagars lif och folklynne, om man icke känner något så viktigt som dess folkmusik, hvilken alltså utgör ett oersättligt material för den som vill allsidigt studera vårt folk.*⁵⁶

Här ekar återigen det tidstypiska intresset för det nationella, den här gången i ett akademiskt perspektiv. Folkmusiken ses här som ett medium att i forskningssyfte bevara det svenska folkets företeelser och allt vad det föreställs innebära. Skribenten fortsätter:

*I sinom tid skall sedan verket, försedt med biografiska notiser och annat, som kan höja förståelsen af uppteckningarna, utkomma i tryck. Hr A. går med verklig kärlek till verket, ty han är lika förtjust i vår bygd och vår befolkning som i de musikaliska skatter han där funnit.*⁵⁷

Uppteckningsarbetet anses ha ett tillräckligt intresseväckande innehåll för att tryckas i en mer lätt-tillgänglig form. Det finns ett stort akademiskt och teoretiskt intresse kring folket och alla dess uttryck. Under det tidiga 1800-talet växte intresset för folkmusiken markant i samspel med den nationalromantiska ideologins popularitet, som också kom att forma dess roll som nationellt kulturarv. Vid sekelskiftet kan en med Björkholms modell för kulturarvsprocesser notera att insamlingsverksamheten i stort sett var institutionaliserad. Detta kan ses mot

⁵⁴ Svensk musiktidning. (1902, 15 september). Folkmusik i Jämtland. *Svensk musiktidning*, årg 22. S. 101

⁵⁵ Ling 1979:12-13

⁵⁶ a.a.

⁵⁷ a.a.

bakgrund av de folkbildningsideal som präglade tidens forskning och kulturliv.⁵⁸ Folkmusiken (och i stort sett ”folket” i sig) blev inom de organiserade försöken till nationell och kulturell bildning ett tilltag mot vad som ansågs vara en skadlig massproducerad kultur.⁵⁹

”Folket” är en subjeksposition som inom diskursen i stort sett omtalas med positiva ordalag men som dock restriktas i sitt handlande. Det finns tydliga föreställningar och förväntningar på människor som kategoriseras till folket och deras position i diskursen är därför av en väldigt begränsande natur. Det är sant att skribenterna ofta framställer sig själva, och med dem läsaren, som del av folket men även vid dessa tillfällen förefaller det finnas ett avstånd mellan ”oss som folk”, syftande på den nationella identiteten, och ”vårt folk”, snarare syftande på allmänheten eller landsbygden. Detta verkar spegla skillnaden mellan folkmusik – det ursprungliga, och konstmusik – det civiliserade: folket står för det ursprungliga och skribenten, och därigenom läsaren, det civiliserade. Ling nämner det här iakttagande perspektivet som skribenterna verkar utgå från vid beskrivningen av det sena 1800-talets folkmusikaliska notutgivning: ”Det var antagligen ganska uppfriskande – och kanske t.o.m. lite exotiskt och en smula oanständigt att ge sig hän i bondpolska på vita och svarta tangenter!”.⁶⁰ Synen på folkmusik som snarare roande och intressant än musikaliskt givande styrker onekligen analysen av folkmusikens framställda avsaknad av legitim musikalisk kvalitet inom diskursen. Ling är dock samtidigt tydlig med att folkmusiken aldrig skulle överlevt ”utan en *estetisk* kvalitet”.⁶¹ Bohmans modell framhåller att estetiken, symbolinnehållet och bruket av ett objekt alla spelar in och är beroende av varandra. Ur den här synvinkeln kan folkmusiken ges estetiskt värde till följd av det starka symbolvärde den inom diskursen onekligen besitter. Det här framstår som en konkret förklaring till folkmusikens avsaknad av konstnärlig värdering och samtida positiva värdering som företeelse.

⁵⁸ Ivarsdotter-Johnson & Ramsten 1992:237

⁵⁹ Ling 1979:13

⁶⁰ Ling 1979:18

⁶¹ Ling 1979:13

Folkmusik och vardag

Kring sekelskiftet var musik i stor grad tillgängligt för gemene man genom en ökad allmän utgivning av text- och notutdrag. Dessa bestod heller inte av bara konstmusik utan förekomsten av arrangerad folkmusik var inte ovanlig. Det vanligast förekommande användandet av folkmusik i de kulturtidskrifter som undersökts är genom annonser och reklam som följande exempel:

*Sveriges skönaste Folkvisor, satta för piano af Herman Berens jun. Pris 1 kr. 50 öre.*⁶²

Korta recensioner av musikaliska framföranden finns regelbundet med i Svensk Musiktidning. Dessa reflekterar i stor utsträckning ett offentligt musikliv med förekommande inslag av folkmusik. Ett exempel:

*Slutnumret, en svensk rhapsodi (op. 19) är en ny komposition, rytmiskt liffull och intressant instrumenterad, bygd på svenska folkmelodier, slutande med "Jössehäradspsalmen". Tonsättaren dirigerade säkert sina verk och blef varmt hyllad af åhörarne.*⁶³

Förekomsten av folkmusikaliska inslag i vardagen förefaller vara vanliga.

⁶² Svensk musiktidning. (1892, 1 november). Musikpressen. *Svensk musiktidning*, årg 12. S. 133

⁶³ Svensk musiktidning. (1904, 25 maj). Från scenen och konsertsalen. *Svensk musiktidning*, årg. 24. S. 77-78

Folkmusik som politisk symbol

De tidsskrifter som undersökts står fast vid vad som förefaller vara en relativt konsekvent politiskt neutralitet.

På samma förlag har utkommit ett Album Russe, hvars betecknande brandröda omslag tycks antyda att innehållet hör till produktioner af musikverldens »yttersta venster». Såsom såd ana ha de nog intresse, då komponisterna äro föga kända hos oss; stilen i dem hör emellertid ej till den allmänfattliga, och till utförandet fordras goda pianistiska krafter.⁶⁴

Skribenten nämner här en produktions eventuella politiska färgning och redogör för tidskriftens ideologiska avstånd till detta men fokuserar på den musikaliska kvalitén. Den nationella retoriken som presenterats i kontext-avsnittet skulle idag ses som väldigt politiskt laddad. Det är av vikt att upprepa hur detta snarare är en reflektion av allmängiltiga utgångspunkter än politisk färgning. Se exempelvis Carl Larssons text om uppförandet av en nationell gravplats med gamla Uppsala tempel som inspiration:

Ty hvem som vill skall (...) få köpa sig grafplats: den rike och den fattige, högermannen och socialisten, (...) endast han anser fosterlandets kult som helig, nödvändig och oangriplig.⁶⁵

Även om en nationell gravplats inte vore begreppet troget om den var av politisk färgning så är det essensen av utdraget som bör bejakas – Det nationalistiska anses politiskt obundet.

Det förefaller mig egentligen som om frågan, huruvida konsten helst bör vara nationel eller allmänmänsklig, besvarar sig själf genom det faktum, att all konst är nationel och alltid har varit det.⁶⁶

Här återkommer det objektifierande och normaliserande i retoriken. Det nationella perspektivet tillskrivs en naturlighet och tradition vilket utesluter andra perspektiv som historiskt irrelevanta.

Det finns ett något stereotypiskt förhållningssätt till konst och musik för de kulturellt bildade där musik framställs som ett osökt uttryck av inre inspiration utan tydliga politiska avsikter. Det här förhållningssättet, om än stereotypiskt, förekommer till och från i texterna. Det

⁶⁴ Svensk musiktidning. (1892, 15 december). Musikpressen. *Svensk musiktidning*, årg 12. S. 156

⁶⁵ Larsson, C. 1908. Ett svenskt pantheon. *Ord och bild*, volym 17. S. 27-29

⁶⁶ Nyblom, H. 1902. Den nationela konsten. *Ord och bild*, volym 11. S. 117-119

konstnärliga skapandet sägs motiveras av skapandet i sig och inte av externa trivialiteter som politik. Följande utdrag redovisar det här tankesättet med några ovanliga formuleringar:

*Sången är intet politiskt kampmedel, men med sin förmåga att tränga från hjärta till hjärta bygga ton och sång osynliga men varaktiga bryggor mellan individer af skilda faser och språk, ja kanske också mellan folkelement, folkgrupper och nationer.*⁶⁷

Sången sägs komma från hjärtat och överskrida mänskliga företeelser. Den sista delen av utdraget rörande bryggor mellan olika folk är dock mycket ovanlig, de flesta åsikter präglas tydligt av det nationellt laddade politiska klimatet. I samma text som skriver Berndston följande:

*»en äkta genomrysk publik i hjärtat af Ryssland, uti den mest ryska stad, begärde och stående samt med blottade hufvuden afhörde en folksång, tillhörande ett folk, hvars nationela, än mera politiska, själfständighet samma publik så gärna trampar under fötterna eller åtminstone fullständigt ignorerar».*⁶⁸

Berndston skriver här om den finska kören Muntra musikanterers uppförande i Moskva. Det folkliga är här en symbol för det allra mest äkta och konkreta av den politiska sida som Berndston själv sympatiserar med. Det här är ett vanligt grepp vid användandet av folkmusik, eller andra folkliga företeelser, i politiska sammanhang. Samma retoriska grepp används även för politiska ställningstaganden inom Sverige. Folkmusik, som i förlängningen står för folket, positioneras som ett ideal och ställs emot det som skribenten i fråga kritiserar.

*Folkets sång har tysntnat! Den moderna kulturen, som i våra dagar genom ångan brutit sig fram i de mest aflägsna landsbygder, har visserligen i mångt och mycket röjt väg för framåtskridande och utveckling, men med den har äfven kommit en viss realistisk äfvlan, som blott i förvärfvsbegäret ser livets enda mål.*⁶⁹

Geijer framför här kritik mot en uppfattad samhällelig materialism och använder ”folkets sång” som en motpol. Han positionerar det folkliga som om det är under anfall av, i det här fallet, ”den moderna kulturen”. Kritik mot den moderna kulturens utbredning var en vanlig applikation av folkmusiken som symbol. Många såg den moderna kulturen som i ett ”högre

⁶⁷ Berndston, A. 1902. Muntra musikanter. *Ord och bild*, årg 11. S. 105-110

⁶⁸ a.a.

⁶⁹ Geijer, G. (1895, 1 mars). Folkets sång förr och nu. *Svensk musiktidning*, årg 15. S. 34-36

utvecklat kulturstadium” och ansåg att ”primitiva kulturformer” som de inom allmogesamhället marginaliserades. Det förekom därigenom en vilja att rädda marginaliserade kulturarv som folkmusiken och ställa dem som en symbol mot industrialiseringens nackdelar.⁷⁰ Det naturligt nationella i folkmusiken gjorde att bruk av den även förekom i större manifestationer. I tidens unionskris med Norge hade folkmusiken ett enormt värde som kulturarv bara genom att vara svensk, till skillnad från norsk. Inom diskursen förefaller det inte vara relevant om en skribents ideologi egentligen har någonting med kulturarvet att göra, det är retoriken i sig som är poängen. Bejaka utdraget ur Larssons text från tidigare: ”All konst är nationel, och har alltid varit det”. Genom att lägga beslag på historien själv framstår uttalandet som det objektivt naturliga och allting annat framstår i jämförelse som avvikande från normen.

⁷⁰ Björkholm 2011:118

Resultat

Analysen av materialet har resulterat i följande besvaring av frågeställningarna:

Hur framställdes och värderades folkmusiken inom diskursen?

Folkmusiken framställs primärt som en musikalisk inspirationskälla för kompositörer att augmentera sina verk med. Det uttrycks ingen konstnärligt musikalisk värdering i den analyserade diskursen. Folkmusiken värderas onekligen som ett ursprung och till viss del som ett eftersträvansvärt ideal men detta förhållningssätt verkar sällan förekomma utöver symboliska sammanhang. Musikaliskt ses folkmusiken som ett ofulländat råmaterial vars användande symboliskt motiveras som en spegling av den svenska folktonen men blir sällan mer än en ”stilschablon”.⁷¹ Det akademiska, eller antikvariska intresset verkar vara den mest allmängiltiga värderingen av folkmusiken. Den generella attityden stämmer väl in på tidens vilja att bilda allmänheten i korrekta folkliga företeelser. Sådana samhällsideal för med sig problematik som att folket och dess kulturyttringar sällan verkar ses som mer än en stereotypiserad akademisk kuriositet för den generelle skribenten.

Vilka slutsatser kan utifrån diskursen dras kring folkmusikens roll i vardagen?

Folkmusiken förekom tillsammans med konstmusik, och oftast i kombination med varandra, i vardagen för människor inom den analyserade diskursen, både genom eget utövande och andras uppförande. Analysens resultat förefaller symptomatisk för den beskrivning av folkmusikens intåg på den musikkulturella marknaden som presenteras i uppsatsens litterära bakgrund. Tidskrifternas annonsering betecknar ett massproducerat utbud av tryckta noter och de dokumenterade folkmusikaliska inslagen i offentliga musikställningar tyder på vanlig förekomst av ”konstmusikaliskt färgad underhållningsmusik”.⁷²

Vilket värde besatt folkmusiken som politisk symbol?

Folkmusikens värde som politisk symbol kommer dels från det faktum att svenskhet innehade ett stort symbolvärde i sig och folkmusiken sågs som en manifestation av det ursvenska. Detta gav folkmusiken ett stort symbolvärde under exempelvis unionskrisen. Vidare är tillskrevet folkmusiken en förmåga att genom sitt nationella tonspråk rikta sig till, och representera, samtliga individer inom nationen. Folkmusiken tillskrivs förmågan att spegla en kulturell, nationell och politisk gemenskap som överskrider ideologiska

⁷¹ Ling 1979:15

⁷² Ramsten 1992:85, citerar Arvidsson 1990

meningskiljaktigheter. Att ”alliera” sig med ett kulturarv av sådant symbolvärde är ett sätt att legitimera sina egna ideologiska uppfattningar och ge dem en sorts objektiv naturlighet.

Diskussion

Jag insåg tidigt under insamlingsarbetet att det i stort sett är omöjligt att beskriva diskursen utan att använda texter om folket, nationen, konst och andra ämnen som inte bokstavligen

anknyter till ordet folkmusik. De formulerade frågeställningarna och forskningsfrågorna ledde undersökningen till givande områden. Folkmusik omnämns även mer än redovisat här, men då sällan mer än i förbifarten eller i samband med en annons. Forskningsfrågorna gjorde det lättare att skilja ut var det fanns givande information att hämta.

Resultatdiskussion

Jag anser att undersökningen gett svar på de frågeställningar som formulerats. De teoretiska modellerna från Bohman och Björkholm har assisterat analysen som verktyg att knyta ihop uppsatsens litterära bakgrunden med de representativa åsiktsyttringarna ur det undersökta materialet. De formulerade frågeställningarna är påtagligt breda och en relevant fråga är om det undersökta materialet räcker för att ge giltiga svar. Med avgränsningen till den specifika diskursen anser jag dock att resultatet är representativt för det segment uppsatsen ämnat undersöka. Användningen av teorier från det helhetliga ämnesområdet gjorde det möjligt att applicera en större kunskap på ett mindre område och således skärpa validiteten av den egna analysen. Som påpekat i syftesformuleringen så bidrar uppsatsen med förehållandevis yttlig kunskap till ett djupt ämnesområde.

Metoddiskussion

Att studera språkliga företeelser som en reflektion av skribentens värderingar har konkretiserat den värld som undersökts. . Jag kan dock här se teoretiska problem med min metod, då jag själv väljer ut vad jag bedömer som relevant material finns det onekligen en risk för ett subjektivt resultat. Urvalet av texter speglar dock det allmänna resonerandet kring folkmusiken i det undersökta materialet, de utdrag som inkluderats är de som tydligast illustrerar detta.

Vidare forskning

Att undersöka hur människor språkligt tolkar sin verklighet och vardag ger goda möjligheter att augmentera historisk källforskning. Om möjligheten funnits hade jag själv gärna lyft blicken och expanderat mitt material till att innefatta tidskrifter och dylikt från flera samhällsgrupper. Jag skulle på så sätt kunnat komplettera de resultat jag fått och se hur

folkmusiken omskrivits av ideologiskt, socialt och ekonomiskt skiljda grupper istället för de förhållandevis väldigt lika skribenterna som jag själv redovisat. Vid genomföringen av ett sådan arbete skulle frågeställningarna behöva ses över men jag tror att det teoretiska underlaget är relevant även vid en undersökning av ett utökat material. Jag tror att det även vore givande att genomföra en mer renodlat språklig undersökning kring ordet folkmusik än den jag själv utfört.

Reflektioner

För att personligen sväva ut lite så har ordet folkmusik fått negativa konnotationer som det inte burit tidigare. Jag upplever inte att det hänvisar till en form av musikaliskt utövande så mycket som det är en påminnelse av en problematisk världsåskådning som definerar människor och deras företeelser utifrån hur de stämmer överrens med en föreställd norm. Se exempelvis Ternhags resonemang kring ordet där han påpekar att ”folkmusik” redan från början gör skillnad på exempelvis *svensk* folkmusik och *norsk* folkmusik.⁷³ Men ordet gör även skillnad mellan folkmusik och övrig musik – enligt Ling har ordet sitt ursprung i ett sätt att beteckna ”de andras” musik; ”folkets” musik.⁷⁴ Bruket av ordet ”folk” som ett prefix förstärker och uppmanar i sin natur till gränsdragande praktiker. Enligt min mening utgår sådana begrepp från ett konfliktperspektiv där det som inte överrenstämmer med den objektiva normen kategoriskt ställs utanför den egna gruppen.

Även begreppet, och framförallt beteckningen, kulturarv som kan förefalla som relativt självförklarande har problematiserats under uppsatsens gång. Det faktum att vad som helst egentligen har potential att utnämnas som kulturarv kan ses som en seger för vetenskaplig objektivitet. Lärdomen att estetiska och sociala normer hos tidiga folkmusikaliska forskare gjort ordet folkmusik i sig till ett ideologiskt begrepp påvisar dock att kulturarv sällan bedöms objektivt. Björkholm skriver att ”(...) själva utnämningen till kulturarv bidrar till att öka en kulturkomponents värdeladdning.”⁷⁵ Ideologiskt laddade koncept som ursprunglighet har haft en stor roll vid kategoriserandet av folket och deras företeelser, ursprungligheten anses spegla den genuina kulturen. Om detta skriver Björkholm om ”den

⁷³ Ternhag 2005:15-21

⁷⁴ Ling 1979:10

⁷⁵ Björkholm 2011:67

devolutionistiska premissen, d.v.s. teorin om att den genuina kulturen späds ut med tidens gång” och hur insamlingsarbetet av folkmusik vid sekelskiftet därav till stor del sågs som en sorts räddningsaktion.⁷⁶ Enligt min mening är detta ett oerhört problematiskt sätt att förhålla sig till kultur. Ingenting är statiskt – inte heller våra kulturarv och synen på att vissa kulturella uttryck behöver bevaras över andra känns ogrundat i och med den ofrånkomliga subjektivitet som förefaller (åtminstone historiskt) genomsyra kulturarvsprocesser. Värdetillskrivningen och stereotypiseringen av folkmusiken satte externt formulerade gränser på hur den fick utövas. Ling beskriver dess utrymme i den borgerliga musikkulturen som ”begränsat till nationella manifestationer och hembygdsfester”.⁷⁷ Den undersökta diskursen illustrerar problematiken med devolutionistiska synsätt och understryker de begränsande aspekter som Ling beskriver – subjektpositionen ”folket” är måhända den som omskrivs mest positivt, men det är utan tvekan också den mest handlingsbegränsade.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Ord och Bild

⁷⁶ Björkholm 2005:73

⁷⁷ Ling 1979:20

Årg. 1

”E.G.” (1892). Vilhelmina Norman-Neruda. *Ord och bild, årg 1*. S. 47-48

Geijerstam, G. 1892. Hur tankarna komma och gå – intryck från Skansen. *Ord och bild, årg 1*. S. 18-27

Lindgren, H. 1892. Bellman och Braun. Ett drag ur svenska humorns historia. *Ord och bild, årg 1*. S. 193-199

Spicax, P. 1892. Kalevala och den finska konsten. Till Axel Galléns triptykon ur Aino-myten. *Ord och bild, årg 1*. S. 295-298

Årg. 5

Wigström, Eva (Ave). 1896. Växtlifvet i folkets tro och diktning. *Ord och bild, årg 5*. S. 12-19

Årg. 9

Josephson, M. (1900). Från operan och konsertsalarne. *Ord och bild, årg 9*. S. 114-120

Stjerna, K. (1900). Vår Folksång. *Ord och bild, årg 9*. S. 177-179

Årg. 11

Berndston, A. 1902. Muntra musikanter. *Ord och bild, årg 11*. S. 105-110

Nyblom, H. 1902. Den nationela konsten. *Ord och bild, årg 11*. S. 117-119

Årg. 17

Larsson, C. 1908. Ett svenskt pantheon. *Ord och bild, årg 17*. S. 27-29

Svensk Musiktidning

Årg. 6

Svensk Musiktidning. (1886, 1 april) Tillämnad svensk operasejour i London. *Svensk Musiktidning, årg 6*. S. 55

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1886_no_07.pdf

Årg. 12

”A.L.” (1892, 1 februari). Edvard Grieg. *Svensk Musiktidning, årg 12*. S. 17-19.

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1892_no_03.pdf

Svensk Musiktidning. (1892, 1 november). Musikpressen. *Svensk musiktidning, årg 12*. S. 133-134

Svensk musiktidning. (1892, 1 november) Musikpressen. *Svensk musiktidning, årg 12*. S. 133

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1892_no_17.pdf

Svensk musiktidning. (1892, 15 december). Musikpressen. *Svensk musiktidning*, årg 12. S. 156

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1892_no_20.pdf

Årg. 15

Geijer, G. (1895, 1 mars). Folkets sång förr och nu. *Svensk musiktidning*, årg 15. 34-36

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1895_no_05.pdf

Årg. 19

”A.L.” (1899, 2 januari). Adolf Fredrik Lindblad. *Svensk Musiktidning*, årg 19. S. 1-3

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1899_no_01.pdf

Årg. 21

Svensk Musiktidning. (1901, 2 januari). Otto Lindblad. *Svensk Musiktidning*, årg 21. S. 1-3

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1901_no_01.pdf

Årg. 22

Svensk musiktidning. (1902, 15 september). Folkmusik i Jämtland. *Svensk musiktidning*, årg 22. S. 101

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1902_no_13.pdf

Årg. 24

Svensk musiktidning. (1904, 25 maj). Från scenen och konsertsalen. *Svensk musiktidning*, årg. 24 S. 77-78

http://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1904_no_10.pdf

Litteratur

Björkholm, J. (2005). Folkmusiken – Ett levande och immateriellt kulturarv. I *Folkmusik och etnicitet: Elva nordiska forskare diskuterar folkmusikens betydelse för etnicitet och nationalism* (s. 71-81). Vasa: Fram

Björkholm, J. (2011). *Immateriellt kulturarv som begrepp och process*. Åbo: Åbo akademi.

Bohman, S. (2003). *Musiken i politiken – konstmusik som kulturarv*. Stockholm: Carlsson.

Bohman, S. (2007). Vad kan dragspel säga oss? Om kulturanalys av musik och musikinstrument. I S. Bohman (red), D. Lundberg & G. Ternhag. *Musikinstrument berättar: Instrumentforskning idag* (s. 165-183). Gidlunds.

Boolsen, M W. (2007). *Kvalitativa analyser*. (Kärnekull, övers). Malmö: Gleerup.

Boréus, K. (2010a). Texter i vardag och samhälle. I G. Ahrne & P. Svensson (red). *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 131-149). Stockholm: Liber

Boréus, K. (2010b). Diskursanalys. I G. Ahrne & P. Svensson (red). *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 150-164). Stockholm: Liber

Hallgren, E & Johansson, M. (2007). *Mångfald: En diskursanalys av ett begrepp i tiden*. C-uppsats, Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.

Ivarsdotter-Johnson, A. (1992). Upptäckten av folkmusik. I L. Jonsson & M. Tegen (red). (s. 53-70). *Musiken i Sverige: Den nationella identiteten*. Stockholm: T. Fischer & Co.

Ivarsdotter-Johnson, A & Ramsten, M. (1992). Folkmusiken som nationell och provinsiell symbol. I L. Jonsson & M. Tegen (red). (s. 237-250). *Musiken i Sverige: Den nationella identiteten*. Stockholm: T. Fischer & Co.

Johnson, A. (1980). Om fäbodarnas musik. I J. Ling (red). *Folkmusikboken*. Stockholm: Prisma. <http://old.visarkiv.se/online/folkmusikboken.htm>

Karlsson, H. (1988) ”O, ädle svensk!” *Biskop Thomas frihetssång i musik och politik*. Stockholm: Kungl. Musikaliska akademien.

Ling, J. (1979). Folkmusik – en brygd. I *Fataburen* (s. 9-34). Stockholm: Nordiska museet.

Ling, J (red). (1980). Om folkmusikens historia och ideal. I J. Ling (red). *Folkmusikboken*. Stockholm: Prisma.

<http://old.visarkiv.se/online/folkmusikboken.htm>

Palmqvist, L & Bohman, S (red). (2003). *Museer och kulturarv: en museivetenskaplig antologi*. Stockholm: Carlsson.

Ramsten, M. (1992). Folkligt musicerande. I L. Jonsson & M. Tegen (red). (s. 71-86). *Musiken i Sverige: Den nationella identiteten*. Stockholm: T. Fischer & Co.

Ternhag, G. (1980). Om folkmusikens källor. I J. Ling (red). *Folkmusikboken*. Stockholm: Prisma. <http://old.visarkiv.se/online/folkmusikboken.htm>

Ternhag, G. (2005). Folkmusik och etnicitet. I *Folkmusik och etnicitet: Elva nordiska forskare diskuterar folkmusikens betydelse för etnicitet och nationalism* (s. 15-21). Vasa: Fram

Ternhag, G. (2006). Folkmusik är aldrig gubbmusik. I B. O. Engström, O. Eriksson, L. Hedwall & H. Karlsson (red). (s. 139-155). *Wilhelm Peterson-Berger: en vägvisare*. Gidlunds.